

سازمان جاسوسی و ضد جاسوسی امیر کبیر

۳۰ مهر ۱۳۹۴ ساعت ۱۷:۰۶

وقتی امیر کبیر در صدر امور دولتی قرار گرفت قصد اصلاح امور را گرفت. وی با تدبیر خاص خود سازمان جاسوسی و ضد جاسوسی تشکیل داد که مأموران آن «منهیان امیر» نامیده می شدند و از میان افراد امین و راستگو انتخاب می گردیدند. وی برای اطلاع و نظارت بر کارهای درباریان، وزراء، نظامیان، صاحبان مناصب دولتی، گردنکشان و افراد...

در دوران قاجار خصوصاً بعد از شکست در جنگهای ایران و روس، دخالت و نفوذ سفارتخانه های خارجی در ایران به اوج خود می رسد. نفوذ سیاسی و مداخلات نابجای نمایندگان سیاسی و شبکه جاسوسی دو دولت انگلستان و روسیه در امور داخلی ایران به گونه ای بود که گاهی شاه و صدراعظم و وزرایش در انجام کوچکترین و جزئی ترین امور مجبور به مشاوره و هماهنگی با نمایندگان سیاسی این دو دولت می شدند.

در این دوران سفارتخانه های خارجی توانسته بودند در دربار قاجاریه نفوذ کنند و موفق به جذب منابع اطلاعاتی در میان شاهزادگان، رجال و درباریان گردیده بودند. گرفتن حقوق و دریافت رشوه از سفارتخانه های روسیه انگلیس و عثمانی رویه جاری آنها گشته بود. ظلم و ستم حکام، نظامیان و والیان شهرها امری عادی بود و کمتر نظارتی بر آنها بود.

از این رو وقتی امیر کبیر در صدر امور دولتی قرار گرفت قصد اصلاح امور را گرفت. وی با تدبیر خاص خود سازمان جاسوسی و ضد جاسوسی تشکیل داد که مأموران آن «منهیان امیر» نامیده می شدند و از میان افراد امین و راستگو انتخاب می گردیدند. وی برای اطلاع و نظارت بر کارهای درباریان، وزراء، نظامیان، صاحبان مناصب دولتی، گردنکشان و افراد با نفوذ داخلی شبکه ای از «خفیه نویسان» را در اختیار داشت که بین پایتخت و ولایات در رفت و آمد بودند و یا در شهرها اقامت داشتند. البته پیش از امیر کبیر دستگاه اطلاعاتی و نظارتی بر ولایات و رجال به صورت ناکارآمد وجود داشت، اما تشکیل سازمان ضد جاسوسی به منظور کنترل سفارتخانه ها، سفرا و دیپلماتهای خارجی از ابتکارات امیر کبیر بود.

عزت الدوله دختر محمد شاه و همسر امیر کبیر

سازمان اطلاعاتی امیرکبیر به قدری کارآمد، منظم، سریع بود که بیشتر مردم اعتقاد به «غیب‌گویی» و «کرامات» امیرکبیر داشتند و می‌گفتند که امیرکبیر با «عالم غیب» در ارتباط است و از آنجا کسب خبر و اطلاعات می‌کند و حتی قائل به «ارتباط امیرکبیر با اجنه» بودند.

«منهیان امیر» حتی در بین اقلیتهای مذهبی و فرقه‌های گمراه نیز نفوذ کرده بودند و اقدامات آنها را مورد رصد و شناسایی قرار می‌دادند. در سال ۱۲۶۷ هـ.ق. یکی از رهبران فرقه گمراه بابیه به نام ملا شیخعلی تصمیم به قتل و ترور میرزا ابوالقاسم امام جمعه و یورش به کاخ سلطنتی گرفت که بلافاصله نقشه و جزئیات آن توسط مننهیان امیرکبیر به اطلاع وی رسید و امیرکبیر موفق شد قبل وقوع ترور همه شبکه ملا شیخعلی را کشف و آنها را دستگیر و توطئه آنان را خنثی سازد.

جاسوسان امیرکبیر در سفارت انگلیس

امیرکبیر مخالف دخالت سفارتخانه‌های خارجی در امور داخلی ایران بود. وی معتقد بود تا نفوذ سفارتخانه‌های خارجی در امور ایران از بین نرود، اوضاع ایران به سامان نمی‌رسد. از این رو به فکر نفوذ در سفارتخانه‌های خارجی افتاد و شبکه مننهیان خود را در درون سفارتخانه‌های خارجی نفوذ داد و فعال نمود و یا افرادی از این سفارتخانه‌ها جذب کرد. این موضوع، سفرای خارجی را نگران و هراسان کرد به فکر انداخت تا عوامل امیرکبیر را بیابند.

کلنل شیل، سفیر انگلیس در تهران در نامه‌ای که در ۱۱ آگوست ۱۸۴۹ به نایب‌السلطنه انگلیسی هندوستان که در آن زمان هندوستان مستعمره انگلیس بود، می‌نویسد: «مبلغی در حدود سیصد لیره برای شناختن جاسوسان امیر چه در تهران و چه در ولایات مورد نیاز هیئت نمایندگی است. تصور می‌شود صرف چنین مبلغی بجا و ضروری باشد» ۱ علی‌رغم اختصاص این مبلغ از سوی نایب‌السلطنه هندوستان و حتی وزارت خارجه انگلیس، کلنل شیل موفق به کشف شبکه مننهیان امیر نگردید و این خود گواه خبرگی و توان بالای آنان در امور اطلاعاتی بود.

یکی از مواردی که مأموران ضد جاسوسی امیرکبیر موفق به کشف آن شدند، ارتباط مخفی و سری کلنل شیل، سفیر انگلیس و اللهیارخان آصف‌الدوله بود. امیر با مأمورانی که در سفارت انگلیس و حتی محل اقامت کلنل شیل داشت، به ارتباط این دو پی برد و آگاهی پیدا کرد که حسینقلی، منشی سفارت، رابط بین این دو است. بنابراین امیرکبیر توانست توطئه‌ای را که قرار بود آنها عملی کنند به سرعت کشف و خنثی کند.

در نامه‌ای که کلنل شیل، سفیر انگلستان، در اول نوامبر ۱۸۵۱ به لرد پالمستون، وزیر خارجه انگلستان می‌نویسد به شبکه

ضد جاسوسی امیر کبیر اذعان دارد: «... اعتقاد بر این است که شکایت صدراعظم ایران به کلی بی اساس است و او ذهنی پرسوءظن و متلون دارد، بر اثر گزارش جاسوسانی که تعداد آنها مسلماً بیش از یک نفر و در خانه خود من نیز هستند، گمراه شده است. شکی برایم باقی نمانده است که اطلاعات او بیشتر از آنچه در اختیار ما قرار دارد، می باشد. او در فرصتی دیگر هم شکایت بی اساسی علیه عضو انگلیسی این میسیون مطرح کرده است.» ۲

جاسوسان امیر کبیر در سفارت روسیه

دستگاه اطلاعاتی امیر کبیر توانسته بود در سفارت روسیه نیز نفوذ کند که موجب هراس و سرگردانی سفیر و اعضای سفارت روسیه شده بود. در کتاب نوادر الامیر آمده است: «یکی از اهالی سفارت روس می گفتند که ایرانیان بی جهت قائل به وجود جن نیستند و می باید امیر نظام [امیر کبیر] تسخیر جن کرده باشد و سبب این بود که سفیر روس زمانی که می خواست سخنی بر نفع دولت متبوعه خود از ایرانیان با اجزاء خویش مذاکره نماید، چون پاسی از شب می گذشت، با معدودی از محارم که یکی از آنها همین نایب غلامان بود، چراغها به دست گرفته و اتاقهای سفارتخانه و خلف ستور و شیروانیها و زوایای عمارت حتی بیت التخلیه را کاملاً تفتیش می نمود. پس از اطمینان سخنی راجع به ایران می گفتند و مع هذا فردای آن شب مکتوبی از امیر نظام [امیر کبیر] به سفیر می رسید که از مطاوی آن اطلاع امیر نظام را بر مذاکرات شب می فهمید.»

امیر کبیر توانسته بود منابعی را در سفارتخانه روسیه جذب نماید. همچنین در کتاب نوادر الامیر آمده است: «امیر نظام [امیر کبیر] ملتفت او شده فرمود: کیستی؟ عرض کرد نایب غلامان سفارت روسم که امر به حبسم فرمودید. امیر نگاهی متعجبانه به وی کرد و فرمود: بیرون بیا و چون بیامد به او گفت: از لباس و لسان تو چنین می فهمم که مسلمانی. گفت: بلی مسلمانم. فرمود: به این کبر سن و مسلمانی باید به فکر تهیه آخرت خود باشی؛ چرا سنگ کفار را بر سینه می زنی؟ گفت: سالهاست که نوکر سفارتم و پرورده نعمت و محل امانت چاره ای جز این نداشتم. لیکن اکنون هر قسم امر بفرمایید چنان می کنم. فرمود: از امروز می باید نوکر من باشی و اوامر مرا اطاعت نمایی. عرض کرد: منت دارم و از خدمت سفارت استعفا می دهم. گفت: نخواستم از خدمت آنها کناره کنی؛ بلکه باید همان جا باشی و به من خدمت نمایی. پس از آن فرمود: ماهیانه تو را در آنجا چه مبلغ است؟ گفت: چهار تومان. فرمود: فلان صراف را می شناسی؟ عرض کرد: بلی؛ از منصوبین چاکر است. گفت: به او توصیه می کنم که ماهی پنج تومان محرمانه به تو بدهد. باز پرسید که خانه تو در کجاست؟ محل خانه خویش را که نشان امیر داد، امیر فرمود: در همسایگی تو فلان سید تفرشی خانه ندارد؟ معروض داشت که خانه دارد. فرمود: خدمتی که باید انجام دهی فقط همین است که هر وقت مطلبی در سفارت که راجع به ایران و ایرانیان است بشنوی، شبانه و محرمانه که احدی از اهل خانه تو پی نبرد، به سید می گویی و اگر مطلب به ثالثی اظهار و افشا شود، یقین می دان که حکم به قتل تو خواهم داد و اکنون مرخصی که به سفارتخانه عودت کنی.»

موردی دیگر از اقدامات امیر کبیر درباره ارتباط گیری سفارت روسیه با متنفذین ایرانی به ثبت رسیده است و آن از این قرار است

که یکی از خفیه نویسان امیر که در سفارت روسیه خدمت می کرد به امیر کبیر اطلاع داد که میرزا ابوالقاسم امام جمعه یک انفیه دان جواهر نشان به اضافه هدایای دیگری از سفیر روسیه دریافت داشته است. امیر بلافاصله به سازمان ضد جاسوسی خویش دستور داد تا جزئیات امر را از بعضی مامورین خودی که در جامعه روحانیت وجود داشت سؤال کند. وقتی گزارش تکمیل شد و به نظر وی رسید، امیر کبیر، صدراعظم مقتدر ایران بلافاصله آنها را به استحضار شاه رسانید و اجازه خواست تا از امام جمعه بازخواست بنماید. روز بعد فرستاده امیر به خانه امام جمعه رفت و او را مورد بازخواست قرار داده و از این که قبول انفیه دان و هدایا را به اطلاع دولت و شاه نرسانیده است وی را سرزنش و تقبیح کرد و تهدید به مجازات نمود.

با برکناری و قتل امیر کبیر، سازمان جاسوسی و ضد جاسوسی او نیز به کلی از بین رفت و از شبکه منهیان امیر اثری باقی نماند. سفارتخانه های خارجی و محافل بیگانه نیز که از دست مأموران جاسوسی و ضد جاسوسی امیر کبیر که در برخی موارد به خصوصی ترین و محرمانه ترین اسرار آنان دست پیدا کرده بودند، رهایی یافتند و توانستند نفس راحتی بکشند و به توطئه های خود ادامه دادند.

آدرس مطلب :

<https://www.cafetarikh.com/news/۲۰۷۹۴/امیر-کبیر-ضد-جاسوسی-سازمان/۲۰۷۹۴>